

DESPRE GENEZA ȘI SEMNIFICAȚIILE UNEI CĂRȚI
„NETREBNICE”, ATRIBUITE LUI SAMUII MICU: *THEOLOGHIA*
DOGMATICĂ ȘI MORALICEASCĂ DESPRE TAINĂ

Daniel Dumitran

„Că carte mai netrebnică nu putea alta, din Blaj, să se dea românilor, carea, ori cine va ceti cartea aceeaia, lesne poate pricepe; întoarsă e aceeaia din cuvânt în cuvânt, care chip de lucrare e născut spre a aduce întunecare, cu atâta mai vârtos, că cartea aceeaia e întocmită de Turneli după chipul sbolasticesc cel de demult.”^a

Lucrarea *Theologia dogmatică și moralicească*, cuprinzând un volum subintitulat *Despre Taine preste tot* și alte șapte volume consacrate fiecărei taine în parte (Blaj, 1801-1802), a fost tradusă de mai mulți teologi – dintre care sunt menționați² Dimitrie Caian [senior], Samuil Micu și Dimitrie Vaida – în colaborare cu episcopul Ioan Bob, după Honoré Tournély (1658-1729), teolog francez teoretician al galicanismului și anti-jansenist³. Printre scrierile publicate de acesta sub titlul comun *Praelectiones theologicae*, s-au numărat tratatele consacrate sacramentelor în general, botezului și confirmării (1727), confesiunii și maslului (1728), euharistiei și preoției (1729), căsătoriei (apărut după moartea autorului, în 1730)⁴. În catalogul bibliotecii mănăstirii „Sfânta Treime” din Blaj, redactat prin anii 1834-1835, sunt menționate și alte tratate din aceeași serie – *De Deo et divinis attributis*, într-o ediție din anul 1765⁵, alături de versiunile românești ale tratatelor *Theologia dogmatica de sacramentis*, *De actibus humanis* și *De*

---

¹ Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, ediție critică de Florea Fugariu și Manole Neagoe, vol. II, București, 1971, p. 76-77.

² În „Cuvânt înainte către iubitorii de învățătură theologicească” la *Theologie dogmatică și moralicească despre Taine preste tot*, Blaj, 1801, p. 3.

³ Despre el, vezi *Histoire de l'Église depuis les origines jusqu'à nos jours*. Vol. 19/1. *Les luttes politiques et doctrinales aux XVIIe et XVIIIe siècles (1648-1789)*, par E. Preclin et E. Jarry, Paris, Bloud&Gay Éditeurs, 1955, p. 221. Conform lui Octavian Bârlea (*Ex historia romana: Ioannes Bob Episcopus Fagarasiensis (1783-1830)*, Frankfurt/Main, 1948, p. 74-75), chiar dacă a scris într-o atmosferă impregnată de galicanism, Tournély a încercat totuși să o depășească, prin utilizarea și a altor autori ai vremii.

⁴ Conform *The Catholic Encyclopedia*, sub voce „Honoré Tournély” (<http://www.newadvent.org/cathen/14800a.htm>).

⁵ *Catalogus Bibliothecae Monasterii Balasfalvensis ad Sanctissimam Trinitatem* (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Ms. lat. 435), f. 107v., 10 volume in 4°.

*virtute religionis*⁶. Publicarea traducerilor românești ale tratatelor consacrate sacramentelor a respectat, probabil, ordinea lucrărilor lui Tournély, excepție făcând tratatul consacrat euharistiei, care a apărut în anul 1802⁷.

Lucrarea în discuție ridică o problemă de „paternitate”. Traducerea ei, criticată în epocă de Petru Maior și justificată de Dimitrie Vaida⁸, a fost atribuită de unii exegeți în exclusivitate lui Samuil Micu, aceștia bazându-se pe menționarea lui ca unic autor în *Bibliografia Românească Veche*. Însă nici mărturiile citate, contemporane scrierii operei, nici istoricii de mai târziu, precum Alexandru Papiu Ilarian, Ioan Bianu, Alexandru Grama, Ioan Rațiu, Nicolae Iorga, Octavian Bârlea, ori Ion Lungu, pentru a aminti doar câteva nume, nu confirmă această presupuziție⁹. Nicolae Mladin și colaboratorii săi o consideră, prin scăderile ei de natură stilistică și prin structura scolastică, în primul rând operă a episcopului Ioan Bob, pe când lui Micu i se atribuie multitudinea referințelor la literatura patristică răsăriteană și reproducerea celor două texte din cărțile despre Sfintele Taine tipărite în Țara Românească¹⁰. Mai recent, *Theologia dogmatică și moralicească* a fost discutată de Ioan Chindriș, care a considerat-o, în mod întemeiat, „o operă colectivă coordonată direct de

⁶ *Ibidem*, f. 107r.-v., câte un volum în 8°. Pentru datarea catalogului, vezi Sidonia Puiu Fărcaș, *Contribuții la istoricul Bibliotecii Centrale din Blaj. Concepții și principii de organizare până la 1860*, în BC, IX (1985), p. 240 și 253, nota 28.

⁷ BRV II, p. 429-430, nr. 634-640, p. 434, nr. 648. În catalogul citat, sunt menționate *Teologia dogmatică și morală despre taina Euharistiei și Teologia dogmatică și morală despre taina Pocăianiei* (f. 107r.).

⁸ Vezi Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, loc. cit., și Dimitrie Vaida, „Cuvânt către cetitoriu”, în vol. Petru Maior, *Scripta minora. Ars literaria. Animadversiones. Epistolarium. Ultima*, ediție îngrijită de Ioan Chindriș, București, 1997, p. 362-364.

⁹ Alexandru Papiu Ilarian, *Istoria Românilor din Dacia Superiore*, ediția a II-a, tom I, Viena, 1852, p. 205; Ioan C. Bianu, *Vietia și activitatea lui Maniu Samuil Micu alias Clain de Sadu*, București, 1876, p. 25-27; Alexandru Grama, *Istoria Bisericii românești unite cu Roma de la începutul creștinismului până în zilele noastre*, Blaj, 1884, p. 201; Ioan Rațiu, *Dascălii noștri. Scurte notițe din viața și activitatea lor literară. 1754-1848*, Blaj, 1908, p. 38; Nicolae Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*. Vol. II. *Epoca lui Petre Maior – Excursuri*, ediție critică de Barbu Theodorescu, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1969, p. 337-338; Idem, *Istoria Românilor*. Vol. VIII. *Revoluționarii*, București, 1938, p. 150; Bârlea, *Ex historia romena*, p. 73; Ion Lungu, *Școala Ardeleană. Mișcare culturală națională iluministă*, ediție nouă, revăzută, București, 1995, p. 232. Pentru o opinie contrară, vezi Giorge Pascu, *Istoria literaturii române din secolul XVIII*. Vol. III. *Epoca lui Clain, Șincai și Maior*, Iași, 1927, p. 106-107; Dumitru Popovici, *La littérature roumaine à l'Époque des Lumières*, Sibiu, Centrul de Studii și Cercetări privitoare la Transilvania, 1945, p. 189; *Școala Ardeleană*, antologie alcătuită de Florea Fugaru, cu o introducere de Pompiliu Teodor și Dumitru Ghișe, București, Minerva, 1983, vol. I, p. 534-542, vol. II, p. 972; Mircea Păcurariu, *Dicționarul teologilor români*, București, Univers Enciclopedic, 1996, p. 262-263.

¹⁰ N. Mladin, I. Vlad, Al. Moisiu, *Samuil Micu Clain – teologul. Viața, opera și concepția lui teologică*, Sibiu, 1957, p. 35-36.

episcopul Bob”¹¹, și de Cristian Barta, în contextul analizei consacrate contribuției reprezentanților Școlii Ardelene la regândirea fundamentului teologic al Unirii religioase¹².

Cuvântul introductiv al primului tom lămurește semnificațiile majore ale traducerii, prin referirea la îndatorirea preoților de a cunoaște „învățătura și știința Tainelor [...] pentru că în slujirea acelora, cea mai de frunte parte a slujbei bisericesti iaste pusă”, dar și de a-i instrui pe propriii credincioși, îndemnându-i „la pocăianie mai vârtos și la împărtășirea mai adeseori cu Evharistia” și explicându-le în același timp înțelesul tainelor, „minunata lor putere și vârtute, lipsa și folosul lor, riteșurile, prin care să prefac și să slujesc, toate dogmele, care Biserica Pravoslavnică și Apostolicească despre iale a le crede ni le pune înainte”¹³. Această „învățatură de[spre] Taine”, concepută „după modrul scolastic cu întrebări și răspunsuri” și întărită „cu mărturii din S[fânta] Scriptură, din Sfinții Părinți, din trădaniia Bisericii și cu doveditoare pricini theologhicești”, trebuia să suplinească lipsa cărților românești, din care „cei ce nu au avut modru de a să procopsi în limba grecească și lătinească, întru care limbi să gășasc cărți de învățatură”, ar fi putut învăța dogmele Bisericii¹⁴. Faptul că asemenea cărți românești nu lipseau totuși cu desăvârșire este probat de cele două texte inserate într-o „Adaogere” de la sfârșitul tomului: predoslovia cărții *Învățatură despre șapte Taine*, tipărită de episcopul Damaschin al Râmnicului în anul 1724 (și interzisă în Transilvania printr-o decizie sinodală din timpul episcopului Ioan Patachi¹⁵), urmată de rânduiala slujirii tainelor, adresată preoților de mitropolitul Ștefan al Ungrovlahiei, în anul 7159 (1651)¹⁶.

Dacă primul text, mai succint, se rezumă la îndemnul adresat preoților de a citi și învăța „de rost” săvârșirea tainelor, pentru a putea răspunde chemării lor¹⁷, cel de-al doilea (în fapt un fragment din predoslovia lucrării *Mystirio sau sacrament*, conținând tipicul slujbelor botezului și mirungerii), mai

---

¹¹ Ioan Chindriș, „Secolele Bibliiei de la Blaj”, în Idem, *Cultură și societate în contextul Școlii Ardelene*, Cluj-Napoca, 2001, p. 286.

¹² Cristian Barta, *Tradiție și dogmă. Percepția dogmatică a Unirii cu Roma în operele teologilor greco-catolici (secolele XVIII-XIX)*, Blaj, 2003, p. 99-105 (referințe la tomul consacrat tainei euharistiei), p. 122-137 (referințe la tomul consacrat tainei căsătoriei).

¹³ „Cuvânt înainte către iubitorii de învățatură theologhicească”, în *Theologie dogmatică și moraliciască despre Taine preste tot*, p. 2-3.

¹⁴ *Ibidem*, p. 3.

¹⁵ Ioan Micu Moldovanu, *Acte sinodali ale baserecei romane de Alba Julia si Fagarasiu*, tom II, Blaj, 1872, p. 110, punctul 4.

¹⁶ *Theologie dogmatică, și moraliciască despre Taine preste tot*, f. 1r-3r, nenumerate, de la sfârșitul cărții.

¹⁷ Pentru tipăritura episcopului Damaschin, vezi BRV II, p. 22-23, nr. 185; existența ei în biblioteca mănăstirii din Blaj este probată de mențiunea din catalogul acesteia (*Catalogus Bibliothecae Monasterii Balasfalvensis*, f. 100v).

amplu, insistă pe calitatea și conduita preoților celebranți, pe necesara lor curățenie și pregătire sufletească în vederea săvârșirii tainelor, pe respectarea strictă a tipicului slujbelor, care trebuiau citite pentru evitarea greșelilor, pe interdicția perceperii oricăror contribuții de la credincioși în schimbul slujirii tainelor, în afara celor benevole, oferite „în loc de milostenie sau pentru bună socotință, după cum va fi obiceiul locului”¹⁸.

Analiza comparativă a versiunii românești și a lucrării originale, pe care am întreprins-o pentru tomurile consacrate tainelor botezului și mirungerii, relevă faptul că această versiune nu a reprezentat nicidecum „o întoarcere din cuvânt în cuvânt”, în măsură „a aduce întunecare”, așa cum afirma Petru Maior, ci o prelucrare adecvată scopului afirmat de la început – instruirea preoților și a candidaților la preoție, respectiv a credincioșilor. Traducătorii au procedat astfel la o selecție, renunțând la numeroase chestiuni expuse de Tournély, în favoarea celor relevante pentru Biserica românească (de pildă, discuția despre ritualul botezului, efectuat în Biserica răsăriteană prin întreita cufundare în apă sfințită¹⁹), dar și, în mare măsură, la caracterul erudit atât de specific lucrării acestuia, materializat în bogatele referințe din literatura patristică și teologică, ori din actele conciliare²⁰. Iar la finalul volumului, întrebarea referitoare la ceremoniile Botezului conține, „pentru mai mare scurtarea lucrului, numai acelea [...], care să găsească în molitvenicile ceale românești, și au fost și mai înainte și acum în obicei”²¹: *Rugăciune la facerea Oglășenicului* (a catehizării celor ce urmau a fi botezați, însoțită de regulile tipiconale), *Rânduiala Sfântului Botez*, învățătura despre botez din lucrarea episcopului Damaschin al Râmnicului și rânduiala slujirii botezului din lucrarea mitropolitului Ștefan al Ungrovlahiei, ultimele citate și mai sus²².

O trimitere la Arhieraticon se face pentru ritul sfințirii mirului²³ și altele la Molitvelnic, pentru ceremonia tainei mirungerii²⁴, iar o notă inserată în finalul tomului se referă la credincioșii romano-catolici convertiți, care nu mai trebuiau unși cu sfântul mir, conform învățăturilor despre taine adresate preoților de

---

¹⁸ Vezi BRV I, p. 178-183, nr. 59; Ana Dumitran, *Religie ortodoxă – religie reformată. Ipostaze ale identității profesionale a românilor din Transilvania în secolele XVI-XVII*, Cluj-Napoca, 2004, p. 196-197.

¹⁹ *Theologie dogmatică și moraliască despre Taina Botezului*, Blaj, 1801, p. 14-22.

²⁰ *Praelectiones theologicae de sacramentis Baptismi et Confirmationis, quas in scholis Sorbonicis habuit Honoratus Tournely, Sacrae Facultatis Parisiensis Doctor, Socius Sorbonicus, Regius et Emeritus Professor, Sacrosanctae Capellae Regii Palatii Parisiensis Canonicus*, Parisiis, MDCCXXVII, p. III-XXX și 1-402.

²¹ *Theologie dogmatică și moraliască despre Taina Botezului*, p. 96.

²² *Ibidem*, p. 96-107.

²³ *Theologie dogmatică și moraliască despre Taina Mirului*, Blaj, 1801, p. 18.

²⁴ *Ibidem*, p. 30.

mitropoliții Teodosie al Țării Românești (în anul 1702) și Antonie al Moldovei (în anul 1732)²⁵. În mod similar, descrierea ceremoniei tainei maslului se bazează tot pe Molitvelnic²⁶.

Expunerea treptelor ierarhiei bisericești, din tomul consacrat tainei preoției, prilejuiește citarea unei cărți tipărite de episcopul Climent al Râmnicului în anul 1743, în chestiunea obligației preoților de a se supune ierarhului lor²⁷. Ritualul hirotonirii episcopilor și cel al hirotonirii diaconilor este descris aici pe baza Arhieraticonului²⁸.

Cele câteva exemple identificate în acest stadiu al cercetării susțin caracterul de prelucrare al versiunii românești. Pe baza lor, se poate sesiza diferența între partea explicativă a prezentării fiecărui sacrament (cu referire la numele și natura sacramentului, la necesitatea lui, la cei îndreptățiți să-l confere, respectiv să-l primească, și la efectele lui) și înfățișarea modului de slujire (a „ceremoniilor” fiecărei taine): dacă în primul caz, fiind urmărită instruirea lectorilor, transpunerea în limba română a presupus doar selecția informației oferite de lucrarea originală, în cel de-al doilea, specificitatea ritului răsăritean a făcut de obicei necesar apelul la Molitvelnic sau Arhieraticon. Pe de altă parte, limitarea investigației prezente la cele cinci tomuri menționate ale tratatului (cel introductiv și cele consacrate botezului, mirungerii, maslului și preoției), caracterizate de o vizibilă similitudine a redactării, face totuși posibilă atribuirea traducerii lor lui Samuil Micu. Îmi bazez această aserțiune și pe familiaritatea istoricului iluminist cu scrierile ortodoxe tipărite peste Carpați, chiar cele citate în tomurile analizate ale *Theologiei dogmatice și moralicești* fiind menționate explicit

---

²⁵ „Fiindcă cei mai demult învață să nu-i miruiască, precum Mitropolitul Țării Rumânești chir Theodosie la anul 7210 și Mitropolitul Țării Moldovei chir Antonie la anul 7240 în învățăturile sale preoților pre scurt date despre Taine, la Taina Sfântului Botez, amândoi cu aceleași cuvinte zic: iară pe Papiștași (adecă pre Lătini) nu-i mai ungem de mărturisesc ei că i-au uns ai lor, iară de nu i-au uns îi ungem.” *Ibidem*. Mitropolitul Antonie a tipărit, în anul menționat, lucrarea *Învățături preoțești despre șapte taine*, în fapt o reeditare a lucrării episcopului Damaschin al Râmnicului din 1724 (BRV II, p. 48, nr. 206; Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ediția a II-a, vol. II, București, 1994, p. 342).

²⁶ *Theologie dogmatică și moraliciască despre Taina Maslului*, Blaj, 1801, p. 21, 40-41.

²⁷ „Să adauge aci și învățătura episcopului Climent de la Rimnic, care o-au dat în tipariu la clerul său în anul de la zidirea lumii 7251, unde în cap 6 așa grăiaște: «Întru toate să aveți pe arhiereul locului ca și Apostolii pe Hristos, și să nu vă faceți duhovnici fără cartea arhiereului vostru, că vă veți face călcători de porunca Sfântului Săbor de la Carthagen și veți cădea în păcat de moarte, făcând pagubă nu numai voao, ci și celor ce vor vrea să ia deslegare de păcate de la voi, sânt nedezlegate.»”. *Theologie dogmatică și moraliciască despre Taina Preoției*, Blaj, 1801, p. 70. Cartea la care se face referire este *Capete de poruncă la toată ceata bisericăscă*, inspirată de lucrarea omonimă a mitropolitului Antim Ivireanul, tipărită în 1714 (Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe*, p. 335).

²⁸ *Theologie dogmatică și moraliciască despre Taina Preoției*, p. 63, 73 și 96.

în lucrarea sa anterioară *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, în capitolul intitulat „Scriitorii cei din români”²⁹.

Dovada peremptorie este însă oferită de o traducere aparținând cu certitudine lui Samuil Micu – *Theologhia moralicească sau bogosloviia*, publicată la Blaj în anul 1796, în care întâlnim aceleași trimiteri la Molitvelnic³⁰ și citate ilustrative din *Mystirio sau sacrament*, dar și din cartea mitropolitului Varlaam, *Șapte taine a Bisericii* (apărută la Iași, în anul 1644)³¹. În privința raportării la alte

---

²⁹ „Ștefan, mitropolitul Târgoviștii, au scris pravila românește și o carte de taine. [...] Damaschin, episcopul Râmnicului, au tălmăcit cărțile besericești mai toate și au scris învățatură despre slujirea tainelor. [...] Climent, episcopul Râmnicului, au scris despre cele șapte taine.” Samuil Micu, *Scurtă cunoștință a istoriei românilor*, ediție de Cornel Câmpeanu, București, 1963, p. 74.

³⁰ *Theologhia moralicească sau bogosloviia*, Blaj, 1796, partea a doua, p. 307 (pentru ceremoniile tainei botezului), p. 313 (pentru materia tainei mirului), p. 338 (pentru ceremoniile tainei maslului), p. 346 (pentru ceremonia tainei căsătoriei).

³¹ *Ibidem*, p. 308, pentru ritualul botezului: „[Sfântul] Botezu poate să fie deplin și cându verși apa de în vârful capului preste totu trupul, ca și cându-lu afunzi de totu în apă; ci însăși fieștece Besearică, cum s-au învățat a ținea obiceiul de mai înainte vreme, tocmeala și chipului botezului, sau celu dintăiu, sau celu de apoi așa să și-lu ție; numai de aceasta foarte să păzască cu deadinsul, adecă să afunde de trei ori pre celu ce să botează, sau de trei ori să vearsă preste dânsul împreună zicându și cuvintele după învățatura cumu-su mai susu scrise.» Scrie acestea și poruncește tuturor preoților Ștefan Mitropolitul a toată țara Românească în cartea carea să chiiamă: *Mistirio*, sau *sacrament*, tipărită în Târgoviște la anul de la zidirea lumii 7159.” «La botezu au fostu în doao chipuri obiceiă în Besearică, cându au fost botezind, unii au afundatu pre om cu totu în apă, alții numai deasupra au turnat de-au scâldatu pre om. Iară amândoao obiceiile sântu într-unu chip și fac botez adevărat, că și Petru Apostol, când boteză într-o zi trei mii de oameni, nu poate fi să-i fie afundat pre toți în apă.» Scrie Varlaam Mitropolitul Suceavei și a toată țara Moldovei, în cartea carea o chiiamă: *Șapte taine a Besearicii*, cap 5 și 6, tipărită în Iașu la anul de la facerea lumii 7153. Dintru acestea luminat să veade obiceiul și învățatura cea veachie și de pururi a Beseariceii românești despre botez.” *Ibidem*, p. 310-311, pentru slujitorul tainei botezului: „Pruncul nebotezatu, de să va afla locul pustiu și nu să va afla întru acel ceas preot, și va trage pruncul spre moarte și va fi nebotezat, de să va prileji acolo diaconu sau călugăru prostu, să-l boteaze, iară de nu se va găsi nimene trebuie să-l boteze orice creștin să va găsi acolo; iară de va fi numai tatăl pruncului și nu va fi nici unu creștinu altulu, atunci să-lu boteaze tatăl său singuru, și nici un păcat nu va avea, însă numai cu apă să-l boteaze, iară molitve să nu cetească.» Așea scrie Varlaam Mitropolitul Moldovei în cartea cea de șapte taine, cap 11, iară Ștefan Mitropolitul țării Românești în cartea *Mistirio*, foaia 8 și 9, scrie așea: «Adeveritul slujitoriu alu tainei Sfântului Botez iaste preotul, însă de câte ori va fi pruncul la nevoie de moarte, sau macaru nu numai pruncul, ci și omul mare carele e nebotezat, de fieștecare limbă, deaca-i sosește ceasul de moarte, acela poate să se boteaze macaru și fără de slujbă, de fieștecarele creștinu, sau de cleric, sau de mireanu prostu, macaru și de om afurisitu, sau și de carele iaste oprit în canonu, sau și de carele iaste în blăstăm, și de parte bărbătească, și de muerească, numai să fie lucru (materiia), adecă apa bună adevărită pre firea ei, să vearse cu dânsa de trei ori împreună zicând cuvintele obrășirei (formeii), adecă: «Botează-să robul lui Dumnezeu (N) în numele Tatălui, și al Fiului, și al Sfântului Duhu aminu», și să nimerească cu mintea (adecă să gândească cum că face) după cum iaste obiceiul cel drept al Bisericii

scrieri ale lui Samuil Micu (în primul rând la *Dissertatio canonica de Matrimonio juxta disciplinam Graecae orientalis Ecclesiae*, din anul 1781), se pune întrebarea, cu rol de ipoteză în acest stadiu, dacă nu cumva diferența de interpretare, sesizată în privința sacramentelor euharistiei și matrimoniului³², s-ar putea datora operațiunii de traducere/prelucrare a lucrării lui Tournély, pe care nu a realizat-o doar Samuil Micu. Iar în acest din urmă caz, opera nu-i mai poate fi atribuită în întregime, ea reprezentând mai degrabă rezultatul unei strădanii colective, a unei echipe coordonate de episcopul Ioan Bob. De altfel, a mai existat cel puțin o inițiativă similară și anterior, legată de numele călugărului basilian Ștefan Pop, „carele au fost profesor sau dascal filosofiei, theologiei și Sfintei Scripturi” și „au scris foarte bună carte de cele șapte taine”³³. Continuarea analizei de față prin investigarea și a celorlalte trei tomuri ale *Theologiei dogmatice*, va oferi desigur un răspuns la întrebarea formulată mai sus, și totodată va putea sugera o concluzie cu privire la rolul jucat de acest tratat de teologie sacramentală în formarea preoților și în afirmarea specificității ritului Bisericii Greco-Catolice.

Conservatoare în esență, opțiunea pentru transpunerea în limba română a „prelegerilor” lui Tournély, un autor „canonic” în deceniile anterioare³⁴, a fost determinată în mare măsură de necesitatea tipăririi unor manuale accesibile destinate tinerilor clerici, redactate în limba proprie. Renunțând parțial la maniera erudită de expunere caracteristică lucrărilor originale, *Theologia dogmatică și moralicească despre taine* s-a constituit și ea într-o literatură preponderent funcțională, fără a fi lipsită însă de trăsăturile unui tratat de teologie fundamentală. Expunerea nuanțată a chestiunilor dogmatice, a căror analiză, chiar și incipientă, nu am putut-o întreprinde aici, a contribuit la evitarea devierilor doctrinare, ce ar fi putut afecta, prin difuzare, identitatea răsăriteană, sub aspectul ritului, a Bisericii Greco-Catolice transilvănene. Exemplele analizate de Cristian Barta (pentru sacramentele euharistiei și matrimoniului), care ar putea contrazice această interpretare, nu reprezentau inovații recente, ele fiind receptate de mai multă vreme în teologia profesată de

---

Catholicești ... . Drept aceeaia foarte să se nevoiască preotul, carele are norie, ca să deprinză să știe și să ție creștinii adevăritul rând alu botezului, iară mai ales babele (moașele) care sânt la facerea pruncilor.»”

³² Vezi supra, referințele din nota 12.

³³ Micu, *Scurtă cunoștință*, p. 76. Catalogul bibliotecii mănăstirii, citat și mai sus, consemnează într-adevăr în dreptul lui Ștefan Pop un *tractatus de sacramentis in genere et de Baptismo conscriptus propria manu in 4o* (f. 103r.-v.).

³⁴ Manuscrisele păstrate probează acest fapt, precum acela redactat la Oradea de un anume Ioan Szilvasi, în anul 1772, purtând titlul *Praelectionum theologiarum Hon. Tour de divinis attributis compendium* (Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj-Napoca, Ms. lat. 317), la începutul căruia se poate citi următoarea consemnare: *Inscriptus Catalogo Librorum Dioecesis Magno Varadinensis, 1783 28 Maji*. Cu siguranță, o investigație atentă ar putea descoperi mai multe exemple de acest fel.

această Biserică. În plus, referințele repetate la scrieri teologice aparținând ierarhilor din afara spațiului carpatic (care nu puteau fi introduse la inițiativa necenzurată a unui traducător, fie el și Samuil Micul!), cu același caracter funcțional sau privitoare la dimensiunea rituală, probează faptul că nu s-a perceput o diferențiere sub aspectul doctrinei.

Aceeași orientare conservatoare a determinat însă și criticile formulate de Petru Maior, în mare măsură neîndreptățite, care pot fi raportate la criticile similare formulate anterior pe plan european, împotriva literaturii luate drept model, de reprezentanții noii teologii morale, formați sub influența jansenismului sau iluminismului³⁵. Pornind de la aceste sugestii interpretative, devine, cred, posibilă perceperea funcționalității *Teologiei dogmatice și moralicești despre taine* în contextul românesc, dar și înțelegerea mai nuanțată a atitudinii lui Petru Maior, care a ironizat, în *Istoria pentru începutul românilor în Dacia*, opțiunea lui Ioan Bob pentru transpunerea lui Tournély în limba română, „întru acest veac luminat”³⁶.

---

³⁵ Andreas Laun, „Die Moralthologie im 18. Jahrhundert unter dem Einfluss von Jansenismus und Aufklärung“, în Elisabeth Kovács (Hrsg.), *Katholische Aufklärung und Josephinismus*, Wien, Verlag für Geschichte und Politik, 1979, p. 284-293.

³⁶ Vezi supra, referința din nota 1.

ANEXE

I.

Theologie dogmatică, și moraliciască despre Taine preste tot, după învățătura bunilor credincioși dascali întocmită cu mărturii din Sfânta Scriptură, SS. Părinți, și din trădaniia Bisearicii întărită spre învățătura clerului celui tânăr rumânesc așezată, și tipărită. Supt stăpânirea Prea Înălțatului Împărat al romanilor Franțisc al doilea, craiul apostolicesc, mare prințip al Ardealului și cealealalte. Cu blagoslovenia Mării Sale Prea Luminatului și Prea Osfințitului Domnului Domn Ioann Bobb, vlădicul Făgărașului. În Blaj la Mitropolie, anul 1801. Cu tipariul Seminariului./

Typograful.

Înțelegându-să de obște, că prin strădaniia și osteneala theologilor noștri, și mai vârtos a Prea Luminatului și Prea Osfințitului Domnului Vlădicului Ardealului Ioann Bobb, s-ar fi așezat după sănătoasa învățatură a Pravoslavniciei Bisearicii Theologhiia Dogmatică și Moraliciască, de ceale șapte Taine cu dovediri din Sfânta Scriptură, și SS. Părinți întărită pre limba românească, am năzuit la Măria sa cerând, ca această învățatură să ni-o deaie, ca să o tipărim pentru folosul de obște, care au fost și sfârșitul ostenealelor. Deci Măria sa bine au voit, nu numai a o da și a ne blagoslovi, ci încă și cu chieluială la tipărirea ei dintru al său a ne ajuta, pentru aceaia și noi, cu multă bucurie apucându-ne de lucru, ne-am silit după priceaperea și putința noastră a o tipări și a o diorthosi, ci știm că în multe vom fi greșit la orthografie, pentru care ne rugăm de cetitori, ca cu duhul blândețelor să le îndrepteaze și mai vârtos înțelesul învățaturii să-l ia aminte, decât întocmirea slovelor./

Cuvânt înainte.

Cătră iubitorii de învățatură theologhicească

De vreame ce învățătura și știința Tainelor bărbaților bisearicești iaste foarte de lipsă, cu deadinsul și dascalii a-i învăța, și ei cu sârguință a o învăța să îndătoresc, și pentru că în slujirea acelora, cea mai de frunte parte a slujbei bisearicești iaste pusă, fiind preoții „sluji legii noao, și ispravnici a Tainelor lui Dumnezeu (1 Corintheani, cap 4, stih 1; 2 Corintheani, cap 3, stih 6) și pentru că norod desăvârșit Domnului trebuie să gătească, ca S. Ioann înainte mergătoriu, Luca 1, stih 17, și cu cuvincioasă rânduială a-l învăța spre primirea cu vrednicie a Dumnezeestilor Taine, ca nu cumva ceale ce s-au rânduie de Hs. oamenilor spre mântuire să le fie lor spre străcare și spre osândă, sau preoții să calce porunca aceaia, „Nu dați sfintele câinilor, nici aruncați mărgăritarele voastre înaintea porcilor, ca nu cumva să le calce pre iale cu picioarele sale, și întorcându-să să vă rumpă pre voi”, Matheiu, cap 7, stih 6, sufletelor, celor ce doresc a bea din izvoarele Mântuitorului, să le scoață apă curgătoare în viața de veaci, spre îmbrăcarea cu podoabele faptelor bune celor creștinești, ca să le împreune cu Hs., iară aceasta nu vor putea plini de nu vor chiea pre toți creștini la izvoară de ape vii, și de nu vor îndemna la pocăianie mai vârtos, și la împărțășirea mai adease ori cu Evharistia, tâlcuindu-le chiear și luminat spre înțeles cea Dumnezăiască a Tainelor rânduie, și minunata lor puteare și vârtute, lipsa și folosul lor, ritsușurile, prin ca/re să prefac și să slujesc, toate dogmele, care Bisearica pravoslavnică și Apostolicească despre iale a le creade ni le pune înainte.

Această deatorie a preoților socotindu-o noi despre o parte, și împreunându-o cu a noastră, carea ne îndetorează a rându prin popoară preoți, carii să țin de cuvântul credincios, cel după învățatură, ca putearnici să fie, și a îndemna întru învățatura cea sănătoasă, și pre cei ce grăiesc împotrivă a-i certa, aduncându-ne aminte de zisa lui Malahie proroc, cap 2, stih 7, că „buzăle preotului vor păzi știința, și legea vor cerca din rostul lui”, și de învățatura S[fântului] Ieronim în Aggeu proroc, unde așa grăiaște, „Socotește, că datoriia preotului iaste a răspunde când să întrebă de leage, de iaste preot să știe legea Domnului, de nu ști legea Domnului, el însuși să pârăște a nu fi preot Domnului, că preotul trebuie să știe legea, și a răspunde la întrebările despre leage”; iară despre altă parte văzând lipsa cărților în limba rumânească, dintru care cei ce nu au avut modru de a să procopsi în limba grecească și lătinească, întru care limbi să gășc cărți de învățatură, ar învăța dogmele Bisearicii despre Taine cu temeiu și mai ușor, n-am pregetat, cu ajutoriul lui Dumnezeu, și între lucruri bisearicești a obștei cu sârguința fraților, iară mai vârtos a lui Dimitrie Caian, și Samuil Clain, și a lui Dimitrie Vaida, a așa în limba rumânească această învățatură de Taine după modrul scolastic cu întrebări și răspunsuri, pentru voi fiilor, carii năzuiți la treapta preoției, întărindu-o cu mărturii din S[fânta] Scriptură, din Sfinții Părinți, din trădaniia Bisearicii, și cu doveditoare pricini theologhicești, puind și împotrivirile, ce să aduc de împotrivitori, și descurcându-le, drept aceaia luați strădaniia noastră în nume de bine, vă siliți a învăța ceale ce vi s-au pus aici înainte, știind că vă sânt de lipsă, și de folos a le ști nu numai voao, ci și tot norodului spre mântuire./

/ *Adaogere*

Învățatură despre șapte Taine pe scurt au dat și episcopul Damaschin din Râmnic, tipărită în anul 1724, octombrie zile 5, a căriia Prodoslovie aceasta iaste.

S-ar cădea mai multe, și mai pe larg învățaturi să vă dăm voao, cucearnicilor preoți, pentru șapte Taine bisearicești, iară de vreme ce întru aceste, toate ceale ce sânt spre folosul și învățatura voastră v-am arătat, iată dară că am lăsat ceale mai multe să vă adeveriți și să vă învățați din ceale ce urmează. Numai iară zicem pe scurt și vă poruncim, ca să nu vă leniți la cetaniia acestor învățaturi, și nu numai să le cetiți, ci să le învățați de rost, să știți da răspunsul pentru fieștecare Taină, că va să fie mare cercare pentru aceste taine; ci să nu fiți nebăgători de samă pentru darul preoții voastre, ce iaste întru voi, carele s-au dat voao prin punerea mâinii arhierieilor voștri, precum scrie Pavel, 1 cătră Timothei, cap 4, stih 14, că apoi nu numai veți avea pedeapsă de la Dumnezeu pentru nepurtarea de grije a voastră, ci și de la noi, de vreme ce, de nu vă vom certa noi pre voi, apoi Dumnezeu ne va certa pre noi, precum poruncește Pavel la Faptele Apostolilor, cap 20, zicând, păziți-vă pre voi, și toată turma, la care Duhul Sfânt v-au pus pre voi episcopi, ca să pașteți Bisearica lui Dumnezeu, carea o-au câștigat cu sângele său.

Însă Tainele Sfintei Bisearici sânt aceste: Sfântul Botez, Sfântul Mir, rânduiala preoții[i], Sfânta Ispovedanie sau pocăința, Sfânta Cuminecătură, carea să săvârșeaște la Sfânta Liturhie, nunta sau căsătoria carea să face pre lege, Sfântul Maslu.

De care taine aceasta trăbuiăște să știți, că unele sânt date ca să le isprăviți și voi, adecă Sfântul Botez și ungera cu Sfântul Mir, care datori sânteti să luați de la arhierii voștri, să ungeți pre cei botezați, Sfânta Ispovedanie sau pocăința, Sfânta

Cuminecătură, care să săvârșeaște la Sfânta Liturghie, Nunta sau căsătoria carea să face pre lege, Sfântul Maslu, iară sfințirea Sfântu/lui Mir și rânduiala Preoției nu sânt date voao să le isprăviți, că numai arhierii sfințesc Sfântul Mir și rânduiesc au la diaconie, au la preoție, pentru care iarăș vă zicem, să nu fiți nebăgători de samă, ca să puteți dobândi și dar și răsplătire de la Dumnezeu, pentru plinirea poruncilor lui. Al cărui darul și mila rugăm ca să fie cu molitvele voastre, și să vă spășiți întru Domnul.

Mai adogem aici o cuvioasă învățătură, dată de mitropolitul Stefan a toată Ungrovlahia în Târgovești, anul de la zidirea lumi[i] 7159 [1651], dată preoților în rândul Tainelor, care așa urmează.

În Biserică nice un lucru nu iaste mai dumnezeiesc, mai mare, mai sfânt și mai de folos, decât Tainele care sânt tocmit de Hristos Dumnezeu pentru neamul omenesc, drept aceia popa, carele iaste cu norie și e în lucru numai de acestea, întâi i să cade să-și aducă aminte în tot ceasul, cum deaistvuiaste aceale lucruri sfinte, și cum i să cade să fie tot gata în toată vreme la o slujbă sfântă ca aceia, drept aceia, să se nevoiască cu toată nevoința să petreacă și să lăcuiască întru bunătăți, în curățanie, în trezvie și întru multă frică a lui Dumnezeu; căci că Sfintele Taine, măcar de nu pot să se oprească și să se spurce de preoții cei păcătoși, necurați, nedestoinici, vicleani și răi, iară așa care de ei deaistvuiaste și slujeaste acestea, și iaste necurat și nedestoinic, acela popă cade în cazna morții de veaci.

Popa de să va ști că iaste vre într-un păcat de moarte, acela întâiu de nu va durezza cu inima, și să jelească, și să-i pară rău, să se părăsască și să se pocăiască, să nu carea cumva să îndrăznească să se apropie la deaistvuiala Tainelor, ci de va putea să aibă ispovednic și loc și vreme cum să cade, aceiași îndată să ispoveduiască lui toate, și să ia dezlegare de la dânsul, deci atunci să meargă să se apropie să facă tainele.

În toate zilele și nopțile, în tot ceasul când cheamă pre popa la deaistvuiala vreunor Taine, adevă să botează, sau să ispoveduiască, sau să pricestuiască bolnav, sau să facă maslu, nice într-un chip să nu cumva să se lenevească sau să preagete, ci cum mai degrabă să meargă, încă mai ales de va fi vreao nevoie, / drept aceia, să învețe oamenii, de ca de să va întâmpla o nevoie ca aceasta, degrabă și fără zăbavă să-l cheame, iară să nu caute că nu va fi vreme, sau altă împedecare.

Popa de câte ori mearge să se apropie de acestea sfinte lucruri, de va avea vreme, întâiu să se roage puțin și chibzuiască de aceale sfinte lucruri ce va să facă, întâiu să vază cu deadinsul cinul, rânduialele și tainele la Molitevnic, să cetească tipicul și să însămnează rândul, să știe cumu-l va face.

Când deaistvuiaste popa fieșticare Taină, i să cade să se îmbrace în sfântă și cu patrafirul fără numai la Taina pocăianii, adevă când ispovedeaste, că aceasta să întâmplă de multe ori a o face și fără de patrahir, după cumu-i obiceiul locului și cumu-i vremea, și cum să și întâmplă.

Popii să cade să aibă lângă dânsul 2 clirici, iară de nu macar unu, pentru treaba sfintei să-l îmbrace, și să fie și el cu cinste îmbrăcat, pentru ajutorul slujbei și pentru cinstea Tainei.

Popa să se nevoiască să caute de toată podoaba bisericii, de sfintele veșminte, și pe ce să ștearge să fie tot curat, și vasăle care sânt de slujba oltariului să fie frumoase și curate.

Această cărțuție de Taina Sfântului Botez de pururi să cetești, să știi aceste rânduiiale carele îs scrisă întrânsa, nimica să nu adaogi, sau să mai schimbi, sau să lași ceva de cum sânt scrise.

Popii i să cade să facă întâiu ceva învățătură înaintea celora ce vea să ia această Taină, și să le tâlcuiască și să le areate putearea Tainii, facerea, folosul, rânduiialele și ce însămnează, după cum e învățătura a Sfintei Biserică a Răsăritului, să-i cerci și să-i înveți să stea cu teamere, și să ia aminte cu frica lui Dumnezeu, și să asculte toate rânduielile carele să fac în Sfânta Biserică, și să le ia cum să cade, cu cinste, cu socotință și cu mare credință.

Popa când va să se apropie să obrășască lucrul Tainei, atunci să se socotească foarte cu deadinsul, să nu grăiască cu nimeni nici de un lucru.

Popa când va să facă fieșce Taină, atunci el să spuie cu răsfire și cu socotință obrăzirea lucrului, carele cum să cuvine, / să auză toți.

Așijderea și cealelalte molitve, și rugi, și miroasme, nemica să nu prestupească sau să grăbească, ci să cetească cu mare nevoie și socotință.

Popa nici odată să nu cetească de rost, ca să nu să smintească la lucrul ce-l face, ci să cetească tot pre carte, și toate să le deaisvuiască așa, adecă înaintea lucrurilor ce face să-ș rădice mintea la ceriu, și ceale ce face cu mare socotință să le ia aminte.

Popa când deaisvuiăște la fieșce Taină, trebuie să se nevoiască să nimerească cu mintea, sau să-și închipuiască voia, adecă, când botează să fie această voie sau nimerirea minții lui, ca pre în botejune sau pre în afundare în apă, împreună cu grăirea cuvintelor, adecă: Botează-să robu lui Dumnezeu, în numele Tatălui, și a Fiului, și a Sfântului Duh amin. Atunci să nu-ți fie mintea într-altă parte, ci într-aceste cuvinte, adecă așa să nimerești cu mintea, că acela ce să botează să curățază de păcatele strămoșului și de toate păcatele, așijderea să slobozeăște de cazne, de vine și de mâniia a fiului perirei, și să face fiul darului, și moștean împărății ceriului, aceastea să nimerești preote cu mintea când botezi, iară când ungi cu mir, ca cu ungerea și cu zicerea cuvintelor: Peceatea darului Duhului Sfânt amin.

Iară să nimerești cu mintea, ca ungând și zicând că acela ce ia Taina aceasta i să dă darul Duhului Sfânt, spre întărirea credinții, adecă a legii, și spre procopsire întru bunătăți, și să mărturisască numele Domnului Isus Hristos cu îndrăznire, și să stea vitejeăște împotiva dracului și împotiva trupului și lumii, aceastea să nimerești cu mintea.

Iară de nu va fi voie ca aceasta, și nu va putea brodi să nimerească cu mintea, încai să fie așa, adecă cum va să facă această Sfântă Taină, așa să-i fie obrășitul cum face Sfânta Biserică, iar el ca un slujitoriu a Bisericii. Pentru că, de nu va avea voie ca aceasta, atunci să socoteăște că el face și deaisvuiăște ca o jucăreaie sau batjocorire, sau ca un lucru prost. Drept aceia, nu numai ce nu obrășeăște Taina, ci încă și lui sânгур greșeăște greu păcat de moarte, și cine ia, nimica ia. Să te păzăști și de aceasta, o preoate, for/te cu deadinsul, când slujești ceva niscare rânduiiale din Sfintele Taine, nici odată, nice cum nimic să te ispitești să iai ceva, nice de față, nice într-alt chip pe ascuns, ci în cinste să deaistvuiăști, și de toate simoniile și lăcomiile de tot să te depărtezi, nu numai cu lucrul, ci și cu gândul.

Iară de va vrea vreun credincios, de voia lui să dea ceva după săvârșirea Tainei în loc de milostenie, sau pentru bună socotință, după cum va fi obiceiul locului, tu să iai, ci și aceasta iaste și stă spre socotința episcopului.

În știre să-ți fie o preote și de aceasta, că ți să cade să știi și rânduialele și cinul numai a 5 taine, adică Botezul, Sfântul Mir, carele e sfințit de episcop, și Pricistaniia trupului și a sângelui Domnului, Pocăianii sau ispovedaniia, Însurarea, sau cununiia, și Maslul, acestea să cuvin a le face și a le deaistvui popii cu popor, iară sfințirea Sfântului Mir și Hirotoniia, acestea să cuvin episcopilor, iară tu n-ai treabă, că apoi vei greși păcat de moarte, și vei cădea în cazna muncii de veaci. /

II.

Theologie dogmatică, și moraliciască despre Taina Botezului [...]

/96/ Rugăciune la facerea Oglașenicului, adică la cel chiebat spre botez

Cela ce va să se facă oglașenic, de va fi bărbat deplin, să vie la bisearică, iară de va fi prunc mic să-l aducă cari vor să-i fie nași, de aci să stea cu dânsul înaintea ușilor bisearicii, iară preotul stând în ușa bisearicii să deșcingă de brâu, au de fașie, pre cela ce va să se lumineaze, apoi după ce-l va dezbrăca de haine să-l întoarcă cu fața spre răsărit deșcins cu capul gol, desculț numai în chemașă, ținându-și mâinile în jos slobozite.

Iară de va fi prunc mic cela ce va să se boteaze, să-l ție nașa carea va fi, iară nașul numai să stea despre partea dreaptă.

Deacii, după acestea preotul îndată să sufle de trei ori pre fața lui, însămnându-i fruntea, pieptul, și puind mâna pe capul lui zice rugăciunea aceasta: În nu/97/mele Tău Doamne Dumnezeu adevărului și cealelalte, după aceasta jurământul 1: Ceartă-te Domnul diavole și cealelalte. După aceasta jurământul a 2: Domnul Savaoth și cealelalte. Apoi rugăciunea aceasta: Cela ce ești Stăpâne Doamne și cealelalte, carea gătându-o îl suflă pre el preotul la gură, la frunte și la piept, zicând: Goneaște de la dânsul pre tot vicleanul și necuratul duh, carele să ascunde și să încuibează în inima lui, de trei ori, și îndată zice: Duhul înșelăciunii, duhul vicleșugului și cealelalte. Iară după aceia, fiind descins și desculț cel ce va să se boteaze, îl întoarce preotul spre apus, și de va fi om desăvârșit își rădică mâinile în sus și să zice de trei ori: Lapezi-te de Sătana, și de toate lucrurile lui, și de toți îngerii lui, și de toate slujbele lui, și de toată trufia lui, și răspunde cel ce va să se boteaze la fieștecare întrebare. Iară de va fi prunc mic, sau păgân de altă limbă acela ce să botează, atunci răspunde nașul, și zice: Lăpădu-mă, și dacă va zice de trei ori, iară întrebă preotul pre cel ce să botează: Lăpădatu-te-ai de Sătana, și răspunde cel ce va să se boteaze, sau nașul, zicând: Lăpădatu-m-am, și după ce va întreba acestea trei ori îi zice preotul să zică și-l suflă și-l scuipă pre el.

Și făcându-să acestea, îl întoarce pre el preotul spre răsărit, ținându-și mâinile slobozite în jos, și îi zice preotul de trei ori: Împreunezi-te cu Hristos, și răspunzând cel ce să botează, sau nașul, zicând: Împreunezu-mă, de trei ori. După aceia iarăși îi zice lui preotul: Împreunatu-te-ai cu Hristos, și răspunde: Împreunatu-m-am, și iarăși zice: Și crez lui, și răspunde: Crez lui ca Împăratului și Dumnezeu, și îndată să zică:

Crez într-unul Dumnezeu Tatăl a tot Țiitorul.

Și după ce va sfârși simbolul, adecă crez într-unul Dumnezeu, zice preotul iară cătră el de trei ori aceasta: Împreunatu-te-ai cu Hristos și cealelalte, răspunzând la fieștecare cel ce va să se boteaze, sau nașul, precum mai în sus s-au arătat.

Iară după ce va întreba de trei ori, și de trei ori zicând și simbolul, adecă crez într-unul Dum/98/nezeu, iară întreabă pre dânsul de trei ori: Împreunatu-te-ai cu Hristos, și să răspunză: Împreunatu-m-am, și zice preotul: Și te închină lui, și să închină zicând: Închinu-mă Tatălui, Fiiului și S[fântului] Duh, Troiței cei de o ființă și nedespărțită. Apoi zice preotul: Bine e cuvântat Dumnezeu, carele voiaște toți oamenii să se mântuiască și întru cunoștința adevărului să vie, acum și pururi i în veacii veacilor amin.

De aci zice rugăciunea aceasta: Stăpâne Doamne Dumnezeul nostru și cealelalte până în sfârșit.

Rândniala S[fântului] Botez

Întrând preotul în biserică să schimbă îmbrăcându-să în veșminte albe și cu rucavițe, și aprinzând toate luminările ia cădealnița, și vine la locul unde botează tămâind împrejur, și dând cădealnița să închină, de aici zice diaconul: Blagoslovește stăpâne, iară preotul zice cu glas: Blagoslovită e împărăția Tatălui și cealelalte, și îndată Ectenia, după Ectenie rugăciunea aceasta în taină, după rugăciune să zice aceasta cu glas mare:

Mare ești Doamne, și minunate sânt lucrurile tale, și nice un cuvânt nu iaste destul spre lauda minunilor tale, de trei ori, după aceeaia rugăciunea aceasta: Că Tu de bună voie toate adunându-le și cealelalte, după aceasta zice: Tu însuși Doamne, iubitoriule de oameni Împărate, vino și acum cu venirea Sfântului tău Duh, și sfințește apa aceasta, de trei ori, apoi: Și dă ei dar de izbăvire și cealelalte. Și sfârșind această rugăciune, însemnează suflând apa de trei ori, și să roagă zicând: S se zdrobească supt semnul închipuirii crucii tale toate puterile ceale protivnice, de trei ori, și isprăvind rugăciunea carea urmează zice: Pace tuturor, capetele voastre Domnului să le plecați, și suflă în vasul cel cu unt de lemn de trei ori, și blagoslovind de trei ori, adecă untul fiind vasul diaconul, preotul zice rugăciunea aceasta: Stăpâne Doamne Dumnezeul părinților noștri și cealelalte. Iară preotul cu cei ce să vor afla cântă împreună de trei ori Alliluia, făcând trei cruci cu untul de lemn în apă, după aceeaia zice: Blagoslovit e Dumnezeu cel ce luminează și sfințește pre tot omul ce vine în lume, acum și pururi și în veacii veacilor.

Și să aduce cel ce va să se bo/99/teaze. Iară preotul ia din untul de lemn și face chipul crucii pre frunte și pre piept și pre spate, întâiu la frunte zicând: Unge-să robul lui Dumnezeu (cutare) cu untul de lemn al bucuriei în numele Tatălui și cealelalte. Apoi îl însămnează la piept și la spate, zicând:

Spre tămăduirea trupului și a sufletului.

La urechi: Spre ascultarea credinții.

La picioare: Ca să umble în urmele tale.

La mâini: Mâinile tale m-au făcut și m-au zidit.

Și după ce va unge tot trupul, botează pre el preotul fiindu-l pre dânsul drept, căutând spre răsărit și zicând: Botează-să robul lui Dumnezeu, în numele Tatălui, și a Fiiului, și a Sfântului Duh amin.

La fieștecare numire a feței Troiții afundându-l, sau turnând apă preste dânsul, ca să fie afundarea sau turnarea apei de trei ori, și după botez să spală preotul, cântând împreună cu cei ce vor fi în biserică Psalmul acesta 31: Fericiți sânt, cărora li s-au iertat fărădelegile și cealelalte. Și după ce să zice de trei ori acest Psalm, îl îmbracă pre cel botezat cu haină, zicând: Îmbracă-să robul lui Dumnezeu (cutare) în haina dreptății, în numele Tatălui și cealelalte, și cântă Tropariul acesta: Dă-mi mie veșmânt luminat, cel ce te îmbraci întru lumină ca într-o haină, mult milostive Hristos Dumnezeul nostru. Și după ce îl va îmbrăca pre dânsul, să roagă preotul, zicând rugăciunea aceasta: Bine ești cuvântat Doamne Dumnezeule, a tot Țiitoriule și cealelalte. După acestea să miruiaște cel botezat cu Sfântul Mir, care ținere iaste scrisă la Taina Mirului; cealelalte ținere care să fac la scăldarea pruncului și la tunderea părului le va găsi cetitoriul în Molitevnic, unde pe larg să scriu.

Episcopul Damaschin a Râmnicului învățătura sa din anul 1724 Despre șapte Taine în tipariu dată așa scrie de Taina S[fântului] Botez:

Sfântul Botez iaste baie de a doao naștere, care face prin apă lucrarea Duhului Sfânt, spălare sufletului de păcatul strămoșilor, și înnoire duhovnicească, și /100/ pace omului cu Dumnezeu, și intrare întru împărăția ceriului, după cuvântul Domnului Hristos, carele zice, Ioann, [cap] 3, stih 5: „De nu să va naște cineva din apă și din Duh, nu va putea să între întru împărăția lui Dumnezeu”. Această Taină o au așezat Domnul Hristos în apă, când au poruncit Apostolilor, Mathei, cap 28, stih 19, zicând: „Mergând învățați toate neamurile botezându-i pre ei în numele Tatălui, și a Fiului, și a Sfântului Duh”.

A 2[-a]. Și când și el însuși s-au botezat de la Ioann în apa Iordanului, precum evanghelistii scriu, această Taină să face numai o dată la cel ce să botează, iară nu să poftorească, că un Dumnezeu iaste în trei fețe, întru carele ne botezăm, și o credință, precum zice Pavel, Efeseni, cap 4, stih 5: Un Dumnezeu, o credință, un botez.

A 3[-a]. Aice să știți, că la botez trebuiaște să fie apă firească, neamestecată cu altceva, care după lăpădarea de Sătana să sfințească cu molitvele de la botez; apoi, după ungerea cu unt de lemn, îndată și botează preotul pre oglašnic, care botez să face prin afundare de trei ori, precum scrie la Pravilă, canon 141. Iară săvârșirea Sfântului Botez să face cu aceste cuvinte: Botează-să robul lui Dumnezeu în numele Tatălui amin, și a Fiului amin, și a Sfântului Duh amin. Acum și pururi și în veacii veacilor amin.

A 4[-a]. Și iară să știți, că Sfântul Botez iaste ușa celorlalte Taine, că cel botezat poate să ia fieștecare Taină din ceale ce urmează, iară cel nebotezat nicecum nu poate, că aceluia iaste ceriul închis.

A 5[-a]. Însă să știți, că de iaste teamere, ca să nu moară copilul, au macar om mare de va fi, atunci trăbuiască îndatăși să-l botezați și cu apă nesfințită, și apoi să nu mai cetiți molitvele ceale de înaintea botezului, ci numai ceale ce urmează și să-l ungeți cu S[fântului] Mir.

A 6[-a]. Iară să știți, că de va fi vreo îndoire pentru oarecarii prunci mici, sau și oameni mari ce să vor fi pomenit de mici în păgânătate, oare sânt botezați au nu, aceia poruncesc S[finții] Părinți de la Săborul din Carthagen să se boteaze, în canonul 72.

A 7[-a]. Iară pre cei ce vin la credință din păgâni, adică din turci, din tătar[î] și din ji/101/dovi, sau din ariani, pre aceia să-i lăpădați de păgânătățile lor și de Sătana, și fără nice o îndoială să-i botezați, și să nu-i mai ispoveduiți, că botezul spală păcatele lor.

A 8[-a]. Iară să știți, că pre calvini și luterani nu-i mai botezăm, ci numai îi învățăm credința pravoslavnică, și-i lăpădam de eresurile lor, și-i ungem cu Sfântul Mir.

A 9[-a]. Iară pentru creștinii cei botezați, carii s-au lăpădat de Hristos, au de voie, au fără de voie, să știți că nu-i mai botezăm, ci numai îi lăpădam de acea păgânătate a lor și-i ungem cu Sfântul Mir, precum învață Marele Vasilie la Pravilă, canon 323.

A 10[-a]. Iară să știți, că la vreme de nevoie poate boteza și diiacon, și călugăr monah, sau și om mirean, încă și tatăl copilului, nefiind altcineva, și nu să desparte de muiarea sa, încă și moașa copilului, numai să știe să zică cuvintele care săvârșesc Sfântul Botez, precum scrie la Pravilă, canon 153.

A 11[-a]. Iară de nu vor ști să zică cuvintele, ci-l vor uda numai cu apă, atunci acela trebuiaște să-l botezați, că nu iaste botezat. De să va naște cineva jumătate om și jumătate fiară, de va avea cap de om, pre acela să-l botezați, zicând: De iaste acesta om și de are suflet înțelegătoriu, botează-să robul lui Dumnezeu în numele Tatălui, și a Fiului, și a Sfântului Duh amin.

A 12[-a]. De să naște cineva cu doao capete și cu un piept și cu un pânțec, atunci trebuiaște să se boteaze numai un cap după obicei, apoi să se boteaze și celalalt cap, zicând: De nu iaste acesta cap botezat, și de iaste și alt suflet osăbit întru acest trup, botează-să robul lui Dumnezeu în numele Tatălui iproci, și să-i puie alt nume.

A 13[-a]. Iarăși de să va naște cineva cu doao capete și cu doao pânțeci osăbite, atunci să va cunoaște că sânt și suflete osăbite, deci trăbiaște să se boteaze amândoao capetele deosebi după obicei, puindu-le și numele deosebi.

Iară Stefan mitropolitul Ungrovlahiei, în cartea sa despre Taina Botezului și a Mirului, despre care am făcut pomenire și în cuvântarea de Taine preste tot, așa scrie despre botez:

1. Sfântul Botez iaste ușa a vieții de veaci a blagocestiei creștinești, care ține locul întâiu între ceale șapte daruri, Taine noao care tocmite de Hristos Dumnezeu, de sânt tuturor oamenilor de treabă și de folos cătră spășanie, sângur Mântuitoriu nostru mărturiseaște, grăind: Cine nu să va naște cu apă și cu Duh, acela nu va putea să între întru împărăția lui Dumnezeu, drept aceia să cade mai cu mare nevoie să facă și să obârșască, și să ia la vreme și cu tocmeală și cu socotință.

A 2[-a]. Pentru că cătră darea aceștii sfinte Taine sânt niște lucruri pusă de întocmirea lui Dumnezeu foarte de treabă, ca cum iaste materiia, adică lucrul, forma, adică chipul, sau obârșirea și slujitoriu, iară cealealte să cuvine la cinstita și bine sau frumos împodobita a ei tocmeală, adică cum sânt rânduiialele și țeremoniile, carele sânt de mult luate de la Biserică și întărite de tocmiealele și canoanele Apostolilor, ci acealea nicecum să cade a le lăsa, fără de mare nevoie, și de întrânsăle voi să puiu aici ceva pentru încredințarea și învățatura Apostolilor, ca pentru să se săvârșască și să se deaistvuiască pre rând, și cu podoabă și înfrămțoare sfântă.

Pentru materia sau lucrul S[fântului] Botez

1. Să știe popa cu inorie, că lucrul aceștii sfinte Taine iaste să fie numai apă chiar, iară spre obârșirea ei, adecă a Tainei, niceodată nicecum nu i să cuvine să fie altăceva vreo beutură, sau fiecă blagă, sau altă apă amirositoare.

A 2[-a]. Apa carea i să cuvine să fie de botez, aceaia să fie limpede, curată, în vas curat, și cumu-i obiceiul înaintea botezului numai cât să o sfințească.

A 3[-a]. Iară de va fi copilul bolnav, atuncea pentru nevoia morții poate să să boteaze și cu apă proastă, însă aceasta să să facă numai la nevoie de moarte; iară de nu va fi nevoie de moarte, nicecum să nu îndrăznească cineva să facă aceasta, apoi să cază supt păcat de moarte.

A 4[-a]. Când iaste iarna de nevoie să să încălzască apa într-un vas curat, și așa să se boteaze pruncul.

De forma sau de obârșirea [Sfântului] Botez

1. Forma sau obârșirea S[fântului] Botez cu aceste cuvinte iaste închipuită: Botează-să robul lui Dumnezeu (N.) în numele Tatălui amin, și a Fiiului amin, și a Sfântului Duh amin, și acum și pururi și în veacii veacilor amin, foarte sânt de treabă, că Taina fără de acestea nu poate să se facă; drept aceaia, să cade nicecum să nu o schimbi, ci acealeași cuvinte numai într-aceaiași vreme când botezi să le zici, adică afundând sau turnând întâiu, împreună cu afundarea sau turnarea acesteia cuvinte i să cade să zică: Botează-să robul lui Dumnezeu (N.) în numele Tatălui amin, afundând sau turnând a dooa oară acesteia să zică: Și a Fiiului amin, afundând sau trunând a treia oară acesteia să zică: Și a Sfântului Duh amin, și acum și pururea și în veacii veacilor amin.

2. Pentru că S[fântul] Botez nicecum nu poate să se poftorească, fără numai când va trebui, să se boteaze cu socotință, și socotința aceaia într-acesta chip poate să se înțeleagă: De nu ești botezat te botez în numele Tatălui și cealelalte, și acest izvod nu să cade să fie pretutindenea, nice în toată vremea sau fără socotință, ci de acesteia să întreabe adevărat cu deadinsul cu mare socotință, acolo unde nu să domiresc, și le pare că iaste coconul botezat sau nebotezat. Sfântul Botez poate să fie deplin și când verși apa din vârful capului preste tot trupul, ba și când îl afunzi de tot în apă, ci însă fieștece biserică, cum s-au învățat a ținea obiceiul de mai înainte vreme, tocmicala și chipul botezului, sau cel din întâiu, sau cel de apoi, așa să țâie, numai de aceasta foarte să păzască cu deadinsul, adecă să afunde de trei ori pre cel ce să botează, sau de trei ori să vearse pre dânsul împreună zicând și cuvintele, după învățatura cum e mai în sus scrisă.

Poslojnicul slujitoriu Tainei S[fântului] Botez

1. Adeveritul socotitoriu slujitoriu a Tainei S[fântului] Botez iaste preotul, mai ales cel ce iaste cu norie, ci însă de câte ori va fi coconul la nevoie de moarte, sau macar nu numai coconul, ci și omul mare care e nebotezat, din în fieștecare limbă, dacă-i so/104/seaste ceasul de moarte, acela poate să se boteaze, macar și fără de slujbă, de fieștecare creștin, sau de cleric, sau de mirean prost, măcar și de om afurisit, și de carele iaste oprit în canon, sau și carele iaste în blăstăm, și de partea bărbătească și muirească, numai să fie lucrul, adecă apa bună, adevărată pre firea ei, să vearse cu

dânsa de trei ori împreună zicând cuvintele obrășirii, adecă: Botează-se robul lui Dumnezeu în numele Tatălui și cealelalte. Și să nimerească cu mintea după cum iaste obiceiul drept a]] Bisearicii Catholicești.

A 2[-a]. Iară însă de va fi acolo preotul, atuncea botează el, iară nu diaconul, iară de va fi diacon, să boteaze el, iară nu ipodiamonul, de în clerici de va fi fieștecine el să boteaze, iară nu om prost, de va fi bărbat el să boteaze, iară nu mueare, fără numai pentru rușinea, că mai bine să cade muierii să boteaze coconul decât bărbatului, și mai ales încă când nu e ieșit de tot de în pânțelece mumă-sa, sau de va și ști muierea mai bine să vearse apă, și să zică obrașenia botezului.

[A 3-a]. Drept aceaia foarte să se nevoiască preotul, carele are norie, ca să deprinză să știe și să ție creștinii carii sânt în noria lui adeveritul rând al botezului, iară mai ales babele care sânt la facerea coconilor.

[A 4-a]. Cade-să și de aceasta a ști, că mai bine iaste să se facă dumnezeescul botez de oamenii proști decât de popa blăstămat sau afurisit, sau eretic.

A 5[-a]. Iară altuia nimănu nu să cade să boteaze, fără numai preotului a căruia e poporul, doară numai când să va întâmpla nevoie a morții. Iară de va îndrăzni alt popă să boteaze (doară numai la nevoie de moarte), fără de voia celuiia cu poporul, acela greșaste păcat de moarte, și să se canonească cu Pravila.

A 6[-a]. Tatăl sau muma să nu îndrăznească să boteaze pre fiul său, pentru că cad amândoi (bărbatul cu muierea) în rudenii sufletească, și pentru aceaia li să cade să se desparță de toată legătura însurării, iară de nevoie la ceasul de moarte, de nu să va afla acolo alt nimeni să știe să boteaze, atuncea poate tatăl sau muma să boteaze coconul, deacia numai atuncea nu întră în rudenii sufletească.

/105/ A 7[-a]. Pentru botejunea a coconilor, cade-să popei cu norie să înveațe de cu vreamă pre ceia ce sânt după aceaia treabă, adecă pre babele, care dacă să nasc coconii aceiaș trebuie botezați, și la nevoie de moarte ei botează oameni proști pre în casă, atuncea fără de nice o sfiire, cum mai degrabă cu socotință cum să cade creștineaste să-i aducă la bisearică, ca să nu să prelujeaze Taina ispășenii lor, care s-au făcut la vreamă de nevoie, ca pentru ceia ce s-au botezat de nevoie, prin casă, fără de tocmeală, și fără de afundare, și fără de țeremonii și rândueale după cumu-i obiceiul să se facă, și să se obârșască toate în bisearică.

A 8[-a]. Nimenea să nu îndrăznească să boteaze copilul când iaste închis în pânțelece mâne-sa, iară de va fi eșit capul numai de în pânțelece și va fi nevoie de moarte, să se boteaze în cap; deacie de va eși de în pânțelece viu nu se cade a-l boteza a doa oară, că e botezat, iară de va eși alt mădulariu și va priceape că e viu, și fiind nevoie de moarte, atunci să-l boteaze într-acela mădulariu, deacia de-l va naște viu, să se boteaze cu socotință, adecă: De nu ești botezat, te botez în numele Tatălui, și a Fiului, și a Sfântului Duh amin, iar de va eși din pânțelece mort acela ce e botezat într-acel mădulariu așa, atuncea să-l îngroape cu creștini la loc sfânt.

A 9[-a]. Muierea de va muri grea nevoindu-să să facă, atunci coconul cum mai degrabă să-l scoată din pânțelece, deacia de-l va scoate viu, îndată să-l spele și să-l boteaze aceiași, iară de va fi mort și nebotezat, atuncea să nu să îngroape la loc sfânt.

A 10[-a]. Coconii, carii să află lăpădați și îi află, dacă vei întreba de tot cu deadinsul și nu vei putea afla, botezați sânt, nu-s botezați, atuncea să se boteaze cu socotință: De nu ești botezat, te botez în numele Tatălui iproci.

A 11[-a]. Ovreaiful de va vrea să se boteaze, atuncea popa să spuie de aceasta protopopului și altor preoți mai învățați și mai înțelepți, și de dânșii întâiu să fie foarte ispitit, întrebat și credința învățat, deacia după multă ispită și după multă încredințare cu deadinsul, și /106/ pofteaște să se creștinească pentru spăsăniia, iară nu pentru câștigarea avuții, atuncea de aceasta cu voia și cu sfatul arhiereului să-l botezi; iară de-l va agiunge moartea și va pofiti adeverit, și va mărturisi că Hristos Domnul iaste adeverit Fiul lui Dumnezeu, și Mesia pre carele au propoveduit Moisi și alți proroci, atuncea îndată să-l botezi.

Pentru botejunea coconilor celor ce să nasc cu price sau numai policie

De să va întâmpla să se nască de vo într-o mueare vrea o price sau policie, sau ciudă care cumva, și de nu va avea obraz de om, acela să nu să boteaze, iară de nu să vor putea dumeri de aceia ce vor face, atunci să se boteaze cu această socotință, adecă: De ești cu suflet, te botez în numele Tatălui amin iproci.

A 2[-a]. Iară de să va naște în multe fealiuri, și nu să vor priceape să se știe unul iaste, au mai mulți, acela să nu să boteaze până să va socoti de aceasta, și socotința așa să se facă, adecă: de va va avea un cap sau mai multe, un piept sau mai multe, căci că de vor fi atâta de multe atunce vor fi și inimi și suflete multe, și oameni împărțiți, aceiași fieșcare dintru ei să se boteaze deosebi, pe fieșcarele să verși apă și să zici: De nu ești botezat, te botez în numele Tatălui amin iproci. Iară de va ajunge nevoia morții și să va scurta vreamea de nu a putea să boteaze pre fieșcare deosebi, atuncea poate popa să-i boteaze vărsând apa pre toți deodată, zicând: Vă botez în numele Tatălui amin și cealelalte.

A 3[-a]. Ce însă această tocmeală ce să face tot deodată, numai la unii ca aceștea și la alții mai mulți să se facă, dacă li să întâmplă vreame de moarte, ca să nu moară nebotezați, iară unde va putea fi vreame, atuncea să-i boteaze pe toți deosebi, iară altă niceodată, nice într-un chip să nu să facă, că apoi vor cădea în păcat de moarte și în pedeapsa a Pravilii.

A 4[-a]. Iară când vei vedea la aceale price, că sânt doao feațe, ca și când sânt două capete și doao pepturi, și nu sânt bine despărțite, atunci întâiu să botezi unul de tot cumu-i obiceiul, după aceia și celalalt, cu socotință, într-acesta chip adecă: De nu /107/ ești botezat, te botez în numele Tatălui, și al Fiului amin și cealelalte.

Pentru nași sau cumetri

1. Popa cu norie când merge să boteaze, pentru tocmeală cei ce să cuvine acestui lucru, să întreabe pre cei ce vor să se facă nași sau cumetri coconilor, să vază și să știe ce nași sau ce cumetri și-au ales ei; să nu cumva să fie mai mulți de cum să cade, sau să fie nedestoinici, sau fără tocmeală să-i lasă și să-i slobozască la acest sfânt lucru.

A 2[-a]. Nașul să fie numai unul parte bărbătească sau muierească sau mai mulții 2, adecă un bărbat și o muiare, după cum e obiceiul Bisearicii de demult; să nu lași la cela ce să botează să fie deodată doi bărbați sau doao muieri, nice pre tatăl sau pre muma aceluia ce să botează, nice pre bărbat cu muiearea lui, deacia iară, nașii să nu lași să fie copii mici, ci să fie de vârsta creășterii desăvârșit. Adevărat să știi și de aceasta, o popo, și foarte cu deadinsul să te nevoiești să păzești, că nicecum nu să cade să primească neștine naș sau cumătru de altă lege, sau eretic, mai vârtos om proclețit,

sau afurisit, nice lăpădat, nice păcătos, nice părăș, adecă protacăr, nice de cei ce sânt urgisiți, osândiți de cinste, nice de cei nebuni, nice de aceia ce nu știu Ocinaște, Născătoare, Cred într-unul Dumnezeu și ceale zece porunci, că aceastea să cade nașilor și cumetrilor să înveațe pre feciorii lor cei sufletești, pre carii îi iau din scaldătoarea S[fântului] Botez, să-i înveațe la vremea lor.

A 3[-a]. După aceasta iarăși să știi, că călugării și călugărițele nicecum să nu-i primești să fie nași sau cumetri, și cum am zice mai pe scurt, nice unul de în cei ce s-au lăpădat de lume.